לייוויק'ס גולם אין ליכט פון א טיפערער וועלט און לעבנס אנשויאונג

פון ה. י. קאפלאן

קוקן מיר זיך צו מיט פארוואונדערטע אויגן אויף דער שיינער און ברייליאנטע־נער לענענדע וועלכע לייוויק האט מיט אזא גייסטרייכער פאנטאזיע איבערגע־דיכטעט פאר אונז, און מיט דורשטיקע בליקן שלינגען מיר יעדן זאץ פון בוך, און אטעם פארכאפנד בלייבן מיר. זיצן מיר אויף אונזערע שטולן אין טעאטער בעת מען שפילט דאס פאר אונז. פון פשוט'ע פרימיטיווע האנדלונגען סיי פון גולם, סיי פון די איבעריקע כאראקטארן האט דער דיכטער אויפגעבויט אזא קאלאסאלן בילד פונקט ווי דער רבי קנעט דאס גולם ליים אויס דעם גולם און בלאזט אין אים אריין דעם אטעם פון לעבן און מאכט אים אויך צום סוף רידן אויף א מענשלאכער שפראך. זיינען מיר צומאל, און אפשר מערערע מאל, גאנץ ציפרידן מיט דער לע־גענדע אט ווי זי איז. דער פאעטישער שוואונג און דער מיסטעריעזער און מיס־טישער שאל, וועלכער ווילקט איר, דער דראמע, ארום איז גענוג צו באפרידיקן אונזער עסטעטישן חיש און אודאי אונ־זער פאלקלאריסטישן איד. מיר וואלטן אפשר צומאל געקאנט זאגן גענוג מיט פיי־לאזאפישע חקירות און מיט פסיכאלאגי־שער גריבלענישן. קאן דען א דיכטער זיך ניט פארגינען אמאל דעם לוקסוס אויס־צוזוועבן א פאלקס לעגענדע און צוגעבן עפעס נייעס, נאך ניט פאר אים קיין באר־נוצטע, מענשלאכע נשמה קענטעניש? יא, דער דיכטער מעג דאס אין קאן דאס געוויס טאן. קומט אבער דער גולם צו אונז אין אזא מין צייט, ווען דער מענש־לאכער יאוש איז דערנאנגען ביז די טיפ־סטע אפגרונטן. ווען אמת'ע מענשלאכע פראבלעמען זוכן געלייזט צו ווערן, פראב־לעמען, וועלכע זיינען געוויס אזוי אלט ווי די לענענדע ארום דעם גולם; אין די פראבלעמען האבן ווידער אמאל געקראגן א שטוים צוריק און אפשר טאקע צוליב דעם גולם. ווייזט אויס, אז דער גולם און די פראבלעמען וואס מאטערן די מחות פון דער מענשהייט זיינען ניט גאר פרעמד איינער צום אנדערן, נאר פארקערט האבן אפשר א גאר נאענטע און דירעקטע שיכות.

אויפ'ן אידישן פאלק איז א גרויסער אומגליק אנגעפאלן: א בלוט בלבול. דער רבי, דער גייסטיקער פירער פון יענער צייט פרובירט טאן אלץ וואס ער קאן, כדי צו ראטעווען זיין שטאט פון דעם אומגליק. ער פאלט אויף דער המצאה פון באשאפן א גולם. דער גולם אויסער אנדע־רע זאכן באזיצט די ריזן קראפט און קאן אין אן אומגליקס צייט פארהיטן דאס פאלק פון אומגליק. די צייט קומט און נאך די פולע מאטערנישן וואס דער רבי האט געהאט מיט אים, נוצט ער אים אויס פאר דעם הויפט ציל און דאס איז צו ראטעווען דאס פאלק.

דא אבער קומען פאר די צוויי מערק־ווירדיקסטע דערשיינונגען: דער גולם גע־פינט אויס מיט איינמאל, אז די האק וועלכע קאן שפאלטן האלץ קאן אויך שפאלטן קעפ מיט פונקט דער זעלבער לייכטקייט, און דאס צווייטע, — דאס דער רבי האט אויסגענוצט די גאנצע ריזן קראפט פון גולם פאר אלץ וואס ער האט געדארפט האבן. דער גולם האט שוין אויסגעשעפט אלע ברונעמ'ס, אויסגע־האקט אין גאנצן דאס האלץ און זיין קער־פער איז ניט מיר געווארן, עס איז גע־בליבן א קאלאסאלער רעזערוו פון ענער־גיע און זיינע מוסקולן פלאצן, זיין הויט שפרינגט פון אים און ער האט ניט וואס צו טאן. איינגאנצן די לילי־פוטישע ארבעט וואס דער רבי האט אנגעגריפן פאר אים ווערט ווי פארברענט אונטער זיינע הענט און ער ווארט פאר נאך. ווען ניט דער רבי וואלט ער איבערגעקערט דעם גאנצן בנין, וואלט ער חרוב געמאכט די גאנצן עס איז אבער גענוג איין בליק פון דעם אלטנס אויגן און דער גולם דערפילט אן העכסט קונסטלערישער אבער אויך פיל־אויבערמאכט איבער זיך. אבער מיטאמאל דערפילט דער גולם ווי פיזיש נישטיק דער רבי איז, איין קליינער פינגער זיי־נער און עס איז נאך אים און דאן קאן ער ניט לעבעדיקער אין לעבעדיקער, אט־אויסאיבן זיין גאנצע ענערגיע, די גאנצע מענדער און באוועגנדיקער פארם, ווערט קראפט פון הערקולעס קאן באנוצט ווערן צו זעטיקן זיינע חיה'שע באפרידיקונגען.

און אט דא קומט דער דראמאטישער מאמענט, און אז מיר ווילן, ניט נאר פון רבי'ן און ניט נאר פון דער קראפט פון גולם, נאר פון דער גאנצער גייסטיקער מענשהייט פון איין זייט, און פון דער צווייטער זייט, — דאס באנוצן זיך מיט ריינעם רויען כח פון דער מאסע כדי צו געווינען אירע ציל. אט דאס באוויזט אויך ווי פאלש דער וועג פון "דער צוועק הייליקט דעם מיטל" איז. די קראפט, וועלכע איז אנגעקליבן געווארן כדי צו דערגרייכן דעם ציל, איז טאקע גילטיק נאר גראדע ווען מען ריכט זיך ניט, זי שפרינגט ארויס און זעט צו פארווירקלאכן אירע איינענע אינטערעסן, און עס קוקט אויס ווי דער ערשטער און ארינינעלער ציל, צוליב וועלכן דער מיטל איז געשאפן געווארן איז ווי גארנישט ניט געווען, האט גאר קיינמאל ניט עקזיסטירט.

און כאטש מיר ווייסן, אז אזא וויכטיק און גרויס ווערק ווי דער גולם שפיגלט אין זיך אפ מער ווי איין צענטראלן געדאנק, איינציק פון מער און אנדערע ווייניקער וויכטיק, ווייסן מיר אבער דאך דאס דער הויפט געדאנק אין דער גייסט און מאטע־ריע, קראפט און אידייע, בלינדער רויער כח, און, ריינער געטלאכער אידעאליזם.

מיר ווייסן, למשל, אז איינער אויף א הויפט פונקט, וועלכער פארנעמט ניט ווייניק פלאץ אינערהויפט אין דער טיפ־קייט פון דער אידייאישער איפפערונג פון דעם ווערק איז די באשאפונג פון דעם גולם גופא. דא ווערט, גלויבן מיר, פאר־געשעלט דער אמת'ער לעגענדאריש־ער פארטרעט פון ריינער יצירה. דא נייט פאר אונז דורך אין אייניקע בלעטער אין אייניקע צייל, אין דורך די צענטראלע אנשויאונג פון באוועגנדיקער פארם, ווערט פאר אונז אוועקגעשטעלט מיט דער גאנ־צער גרויל און לייד, וועלכע די קונסט און פאנטאזיע קאנען זיך נאר אונטערגע־טען צו שילדערן.

דער געבורט פון גולם שטעלט אויך פאר דעם גיגאנטישן קאמף וואס דער באר־וואוסטזיניקער אינדיווידואום מוז פירן קעגען אלע אומשטענדן, וועלכע וואלטן אים וועלן אריינפירן אין אן אפאטישן און לעבנסלאזן צושטאנד, אים צונאגלען צו דער אומבאוועגלאכקייט אליין אום צו בלייבן אין שטילן שווייגנדן זיין און ווערן אליין א טייל פון דעם ארומיקן כאאס.

ווען דער גולם אבער ווערט געבראכט צום לעבן, האט ער בלויז דעם וואונש צו דערפילן: אויסאיבן די אוממענשלא־כע קראפט וועלכע האט געפלאצט דורך זיינע אדערן. פונקט ווי די שטילקייט האט אים פריער געווינט אין א מארפיני־שען שטיל־באוועגדיקן ניט זיין און ניט ווערן, ניט פילן, אזוי האט איצט אלץ זיך געוואלט אויסאיבן, אויסגעבן, אויס־שעפן אום ארויסצושליידערן די אומ־מענשלאכע ריזן קראפט, וועלכע האט זיך אין אים געשאפן.

די דראמאטישע פעמעע אנטהאלט אין זיך אויך אפשר, ווי אנדערע מיינען, א טייל פון די פאגראמען אויף אידן אין דער לעצטער וועלט מלחמה. אויך לייוויי־קען האט שטארק געווירקט די שחיטות וואס מען האט געמאכט אויף אידן און ער האט, זאגן זיי, דאס פאראייביקט אין דער אייביקייט אליין. ער האט אויסגעזוכט א לעגענדע, וועלכע איז געשאפן געווארן אין פאלק און איז אלט גענוג, אז עס זאל אויף איר ריזן דיר אייביקייט. דא האט ער פארווירקלאכט זיין פאטישן פראטעסט קעגן רציחה, קעגן אל־מענשלאכער גרוי־זאמקייט, זיין גאנונות האט זיך דארום גע־זעטיקט מיט דעם אויסזעהן אז אביר־שאפן א שטיק פאלקלאר. וועלכער האט ווייניק לייבן אין דעם פאלקס רייכע קולי־טור אוצרות.

דער אמת איז אבער, אז דער גולם פירט אין זיך דורך די צענטראלע אנשוי־אונג, וועלכע איז פריער אנגעמערקט גע־ווארן און דאס איז, אז קיינמאל אין דער מענשלאכער געשיכטע טאר מען דעם טייוול ניט אויסשטרעקן די האנט, טאר מען קיינמאל ניט טרויען זיך דער שוואר־צער מאכט, ניט שלום מאכן מיט דער פינסטערניש. עס שטעלט ווידער אוועק דעם אלטן אמת, אז געשעענישן פאסירן ניט גלאט אין דער וועלט אריין און עולות ווערן ניט פארגעסן. דאס וועלט און מעגט עקזיסטענץ איז כמעט ווי פאר־טאל, מ'איז אונטערגעוואָרפן אן אייער־נעם געזעץ און דער שיקואל איז אזוי גוט ווי אן אנגעצייכנטער און דער מעגט האט אפשר מער שייכות צום נאנג פון די שטערן און פלאנעטן ווי ער קאן זיך קוים פארשטעלן.

די דראמע אין דער אייראפייאישער ליטעראטור, וועלכע דערגעענטערט זיך אממערסטן צום נעראנג וואס ווערט אויסגעדריקט אין גולם איז פראגע ווערט פעלס "דאס געוואנג פון באק", אדער ווי עס איז אנגעמערקט געווארן אין אידיש אלס "דער באק נאט". אין דעם ווערק ווערט באוויזן דער טעות וואס שטעקט אין דער מיינונג, אז רעוואלוציאנערע כוואליעס וויישן אפ מיט דער פארגאנגענ־הייט. אין א דיאלאג וואס קומט פאר זאגט מען ארויס פאלגנדעס:

פייוול: — פעמעלאך, בערשטלאך, ווער קויפט?

מירקאס מוטער: — אוי, ווי איז מיר, דאס איז דאך פייוול! פייוול, ווי קומט איר ווידער מיט סחורה? איר האט דאך ערשט געדערט פאר די מאמן!

פייוול: — איך? איך קאן ריידן, אבער די רעוואלוציע איז דאך שוין אריי־בער.

אין פיל אנדערע הינזיכטן, האט דאס ווערק געמיינשאפטלאכעס מיט'ן גולם, שטעלט אויף ארויס ווי אזוי דאס גראבע און מאטעריעלע זינען איבער'ן איידעלן און שיינעם. אין אלגעמיין גענומען קאן זיך אבער ווערפעל'ס דראמע ניט פאר־גלייכן צום גולם.

עס איז קיין ספק ניט, אז דער גולם איז לייוויק'ס מאנומענטאל ווערק. ער האט מיט דעם זיך געקויפט דעם אויבן אן אין דער אידיישער ליטעראטור און א שיינעם בכבוד'יקן פלאץ צווישן די מאדערנע ריכ־טער פון דער וועלט. די פראבלעם, — כאטש א וועלט פראבלעם, — ווערט אבער אינ'ם גולם אויסגעארבעט פון די פרימיטיווסטע מאטעריאלן. און עס וואלט אפשר געווען רעכט, ווען מען דריקט זיך אויס, אז דער גולם איז אזא ווערק וועל־כעס מען קאן פון אים לערנען מיט וויפיל צונרייטונג מען טרעט צו דעם צו, זייז פילאזאפיע דערהויבט אונז צו דער העכ־סטער הויך פון נעראנג און די טיפקייט ברייננט אונז אין די אפגרונטן פון מענש־לאכע ליידן און האפענונגען, — אנטוי־שונגען און נייע האפענונגען. דאס ווערק איז קונסט פילאזאפיש געדיכטעט. עס איז ווערט צום לייענען און איבערלייענען, דורכפילן און אויך גוט דורכטראכטן.

פארט געדי דייערס און קלינערס לימיטעד איצט אונטער אידי־שער מענעדזשמענט

ב. וו. סילווער

מר. ב. וו. סילווער דער נייער דזשענע־ראל מענעדזשער, וועלכער איז, כאטש א נייענקומענער קיין ווינניפעג, איז שוין א סך יארן אין דער קלינינג ביזנעס. ער האט נעטראוולט איבער נאנץ אמעריקע און אייר־ראפע. ער האט באזוכט אלע גרויסע שטעט און ער האט באטראכט אלע גרויסע קלי־נינג פלענטס.

דעראנאנזירנדיק זיין פלענט, האט ער אנגענומען אלע בעסטע און סאמע מאדער־נע פיטשורס וואס ער האט געלערנט פון זיין גרויסער דערפארונג. נייע מאשינען זיינען אריינגעשטעלט געווארן און נייע פראצעסן וואס ווען קלאר אויסגעארבעט פון די זיין גרויסער דערפארונג, ווייל מאשינען אין אייראפע, אבער איך האב געלעבט זייער נוט. (מר. עלקין פון נעשאנאל בוק סטאר קאן אים). און איך בין אריינגעלאפן צום פריץ האלב טויט האלב לעבעדיק.

דער פריץ האט זיך זייער דערשראקן. ער האט מיך אנגעהויבן אויספרעגן וואס האט פאסירט, אבער איך הער ניט און פארשטיי ניט וואס ער רעדט צו מיר. איך וויל אים עפעס ענטפערן, אבער אומזיסט, דער צוגג האט ניט געארבעט, די ציינער ווי זיי וואלטן זיך צונויפגעוואקסן . . .

דער פריץ האט פארשטאנען, אז איצט איז ניט די צייט צו ריידן און ער האט אנגעהויבן צו דערוואַרמען מיך, געגעבן נייע קלייידער, און דערצו א גרויסן טרונק ראם, און דאמאלט האט דער ראם גענומען ארויסריידן פון מיר. איך האב אויסגע־בראכן אין א גרויס געוויין און בשעת מע־שה געטראכט וועגן גורל פון די איבער־געלאזטע ווייב און קינדער. דער פריץ מיט זיינע פאראבקעס זיינען גלייך אוועקגע־פארן זיי זעען, זיי האבן פארטריבן דעם המון און געהייסן פארשפארן די קראם.

אויף מארגן איז געקומען דער סלעדג־וואטעל מאכן א פרישע אויספארשונג וועגן מיין גאט לעסטערן. איך האב שוין דער־זעען, אז די שפיל איז פאר'ן מייוול, בין איך געלאפן צו מיין גוטן פריינט, דעם פריץ האלאוויע, געוויינט ווי א קינד: גוטער פריצ'ל, ניב אן עצה, וואס טוט מען מיט'ן גלח, ער האט זיך אויף מיר אנ־געזעצט און וועט מיך פארטרייבן לעבע־דיקערהייט אין דער ערד אריין. וואס טוט מען, פריץ?

דער פריץ איז געזעסן און געטראכט. זיין שטערן האט זיך געקנייטשט. איך האב אראפגעלייענט פון זיין פארזארגטן פנים, ווי גרויס מיין אומגליק איז, מיט אמאל האט ער זיך אויפגעכאפט און אויסגערופן: — מענדל, איך האב פאר דיר נאר איין עצה. אויב דו וועסט מיך פאלגן, ביזטו גערעטעוועט!

און זיין עצה איז געווען גאר ניט קיין גרינגע.

(פארטזעצונג קומט)

כאראקטעריסטישע עפיזאדן פון דעם ניט־לאנג באדאנענעם רוסיש־אידישן לעבן אין רוסלאנד

דער

בלוט בלבול

פון מ. פייקאו

באארבעט פון פ. זאלף און א. לאפין

גאט־לעסטערונג

ווי איך האב שוין פריער געהאט געזאגט אז איין אומגליק האט מיך געשלעפט אין דעם צווייטן, אז איך האב אליין שוין ניט געפילט ווי איך זינק אלץ טיפער אין דעם אפגרונט פון צרות, ווי דער בייזער שטן וואלט זיך אויף מיר אנגעזעצט אין כסדר פארפאלגט. וואס איך האב געטאן האט ניט געטויגט, און וואס איך האב גערעדט איז געווען פאר'ן טייוול.

איך האב זיך שוין געהאט אביסל באר־ואיקט. מיין פריינט'ס צרה איז געווארן צערבן, הוטניק, הגם ער איז געווען נאך קריטיש, דאך האט מיר מיין דאקטאר גע־נעבן האפענונגען, אז ער וועט זיך אפשר אויסדרייען פון געפאר. איך האב שוין גע־עפנט מיין קראם, און שטיי מיר שוין אבי־סעל רואיקער, דארף מיר נאט צושיקן גאר א נייעס אומדערווארטעטן אומגליק:

דעם 6טן דעצעמבער, ערב א גרויסן חגא, לאזט זיך אריין צו מיר אין קראם א גוי א שיכור און בעט אויסבארגן א זעקל מעל. וויסנדיק, אז דער גוי שטייט שוין ביי מיר מיט א גרויסן חוב, וואס איך וועל קיינמאל ניט אויפמאנען, האב איך אים אנטזאגט. דער שיכור האט זיך ניט געאיילט מיט דעם אוועקגיין, זיך אוועקגע־זעצט און געווארט אפשר וועט דער איד בעסער ווערן, דערווייל לאזט זיך אריין מיינער א גוטער באקאנטער קאזאק, סע־מועל פעדערענקא, א קלוגער, אויפגע־קלערטער גוי, ניט קיין גלויביקער, אביסל באפ א שמועס, ווי זיין שטייגער איז גע־ווען.

דער וועטער אין דרויסן איז געווען א מיאוס'ער, ווי ביי ענדע פון הארבסט, א נאסער שניי, קאלט און בלאטיק, און דער פריין איז געווען זייער א שוואכער, פאר־געס איך זיך מעשה שטן, אז דער פרומער שיכור זיצט נאך ביי מיר און רוף זיך אז צו מיין באקאנטן קאזאק: — פעדערענ־קא, וואס איז דאס פאר א . . . . יום טוב ביי אייך, וואס מען לייזט ניט קיין גראשן. (אויף דעם אָרט פון די פינטעלאך איז צור־פעליק אריינגעפאלן פון מויל אזא מיאוס גראבער אויסדרוק, וואס איז ניט דרוק־באר).

מיין שכן, דער שיכור, זעענדיק, אז קיין זעקל מעל וועט ער פארט ניט קריגן האט זיך שטיל אריינגערוקט פון קראם און איז צלייך אוועקגעלאפן צום גלח, אים איבער־געבן דעם גאנצן שמועס. ווען מיין גראבן אויסדרוק דורך וועלכן זייער אמונה און הייליקער יום טוב איז שרעקלאך געלעס־טערט געווארן.

דער גלח, האט מיט שמחה זיך אנגע־כאפט אן דעם עדות, ווי אן אן אבן טוב. זיין פנים האט זיך געשטראלט און מיט נצחון האט ער אויסגעשריען: — העי, מיאוס'ער אידל, איצט ביסטו שוין אויף ריכטיק אין מיינע נעגל. איצט זועל איך זיך שוין מיט דיר אויף דער אמת'ן א שפיל טאן.

ער האט זיך ניט געפוילט, און גלייך אוועקגעשיקט דאנאסן (מסירות) צום סלע־דאוואטעל, צום פראקוראר און אויך צום גובערנאטאר, אז איך, דער איד, מענדל, האב מיאוס באליידיקט זייער צלם, גע־לעסטערט נאט, באשמוצט זייער רעליגיע מיט די מיאוס'טע אויסדרוקן און אגב אריינגעשריבן בוכשטעבלאך מיין אויס־דרוק.

אז איך האב זיך דערוואוסט וועגן דעם, האב איך גלייך פארשטאנען, אז אויף מיר רוקט זיך אן א נייער שווארצער וואלקן וואס טראגט פאר מיר דעם גרעסטן אומ־גליק, עפעס א שפילכעלע, זיך פארטשעפען מיט זייער רעליגיע, און ווער וויים מיט וואס דאס אלעס וועט זיך נאך ענדיקן. און איך מיט מיין פרוי האבן באשלאסן, אז איין מאל פאר אלע מאל, יהיה מה שיהיה, איך אליין זאל אוועקגיין צום גלח, פרואוון מיט תחנונים, בעטן, ווירקן אויף אים, ער זאל אפשטעלן זיין בלוטיקע העצע אויף מיר, כאטש עס איז מיר געווען זייער שווער ווי דער טויט, צו גיין פאלן צו די פיס פון מיין בלוטיקן שונא. נאר וואס טוט ניט א מענש ווען ער טרינקט זיך.

אז איך בין ארויפגעקומען צו אים, האט מען מיך ניט צוגעלאזן צו אים, מען האט נאך אנגערייצט אויף מיר די הינט. איך האב געפרואווט ריידן מיט דער גלח'טע, איז זי ארויס מיט א לשון: — דו, בלוט־צאפער, הרג'עסט אונזערע קריסטן, לעס־טערסט אונזער נאט. לאכסט אפ פון אונ־זערע יום־טובים. און דו ווילסט נאך א ראנק דערפאר! דו זאלסט וויסן זיין, מיאוס'ער זשיד, אז אויף דיר הענגט א שווערער סוד: פאר טראכימען, וואס דו האסט געגאפט זיין בלוט, און פאר דיין באליידיקן אונזער רעליגיע. ווארט, דו וועסט שוין פאר אלעס באצאלן!

ס'איז מיר געווארן פינסטער אין די אויגן אז איך האב קוים די טיר געפונען, און זיך אוועקגעשלעפט אהיים אבל וחפלי ראש.

דער גלח, נאכ'ן אפשיקן די מסירות אין דער גובערניע אריין, האט זיך געגומען רעכט צו דער אגיטאציע, און ס'איז דער־נאנגען אזוי ווייט, אז איינמאל אין מיט'ן נאכט זיינען צוגעקומען צו מיין הויז א מחנה שקצים, און מיט שטיינער אויסגע־שלאגן די פענסטער פון מיין הויז. זיי האב־בען געוואלט מיט גוואלד זיך אריינרייסן אין הויז, אבער איך בין געשטאנען מיט'ן רעוואלווער אין האנט, און זיי ניט אריינ־געלאזט, יענע שרעקלאכע נאכט פון אנ־פאל, האט מיר שפעטער געקאסט דאס לע־בען פון מיינע צוויי טייערע קינדער: א דרעצעמבער נאכט: די קינדער זיינען גע־שלאפן ביי אפענע אויסגעהאקטע פענ־סטער, זיי האבן זיך גוט פארקילט און גלייך געקראגן מארך־ענטצינדונג: א מיידל פון 12 יאר איז אין ניכן געשטארבן, און אינגל פון פינף יאר איז געבליבן לעבן, אבער מיט אן אייביקן פעלער: טויב ווי א וואנט. (ער געפינט זיך איצט אין וואר־שיינגטאן אלס אן עדיטאר פון אן אנגלישער צייטונג).

איך האב זיך שוין געהאט אביסל באר־ואיקט. מיין פריינט'ס צרה איז געווארן צערבן, הוטניק, הגם ער איז געווען נאך קריטיש, דאך האט מיר מיין דאקטאר גע־נעבן האפענונגען, אז ער וועט זיך אפשר אויסדרייען פון געפאר. איך האב שוין גע־עפנט מיין קראם, און שטיי מיר שוין אבי־סעל רואיקער, דארף מיר נאט צושיקן גאר א נייעס אומדערווארטעטן אומגליק:

דעם 6טן דעצעמבער, ערב א גרויסן חגא, לאזט זיך אריין צו מיר אין קראם א גוי א שיכור און בעט אויסבארגן א זעקל מעל. וויסנדיק, אז דער גוי שטייט שוין ביי מיר מיט א גרויסן חוב, וואס איך וועל קיינמאל ניט אויפמאנען, האב איך אים אנטזאגט. דער שיכור האט זיך ניט געאיילט מיט דעם אוועקגיין, זיך אוועקגע־זעצט און געווארט אפשר וועט דער איד בעסער ווערן, דערווייל לאזט זיך אריין מיינער א גוטער באקאנטער קאזאק, סע־מועל פעדערענקא, א קלוגער, אויפגע־קלערטער גוי, ניט קיין גלויביקער, אביסל באפ א שמועס, ווי זיין שטייגער איז גע־ווען.

דער וועטער אין דרויסן איז געווען א מיאוס'ער, ווי ביי ענדע פון הארבסט, א נאסער שניי, קאלט און בלאטיק, און דער פריין איז געווען זייער א שוואכער, פאר־געס איך זיך מעשה שטן, אז דער פרומער שיכור זיצט נאך ביי מיר און רוף זיך אז צו מיין באקאנטן קאזאק: — פעדערענ־קא, וואס איז דאס פאר א . . . . יום טוב ביי אייך, וואס מען לייזט ניט קיין גראשן. (אויף דעם אָרט פון די פינטעלאך איז צור־פעליק אריינגעפאלן פון מויל אזא מיאוס גראבער אויסדרוק, וואס איז ניט דרוק־באר).

מיין שכן, דער שיכור, זעענדיק, אז קיין זעקל מעל וועט ער פארט ניט קריגן האט זיך שטיל אריינגערוקט פון קראם און איז צלייך אוועקגעלאפן צום גלח, אים איבער־געבן דעם גאנצן שמועס. ווען מיין גראבן אויסדרוק דורך וועלכן זייער אמונה און הייליקער יום טוב איז שרעקלאך געלעס־טערט געווארן.

דער גלח, האט מיט שמחה זיך אנגע־כאפט אן דעם עדות, ווי אן אן אבן טוב. זיין פנים האט זיך געשטראלט און מיט נצחון האט ער אויסגעשריען: — העי, מיאוס'ער אידל, איצט ביסטו שוין אויף ריכטיק אין מיינע נעגל. איצט זועל איך זיך שוין מיט דיר אויף דער אמת'ן א שפיל טאן.

ער האט זיך ניט געפוילט, און גלייך אוועקגעשיקט דאנאסן (מסירות) צום סלע־דאוואטעל, צום פראקוראר און אויך צום גובערנאטאר, אז איך, דער איד, מענדל, האב מיאוס באליידיקט זייער צלם, גע־לעסטערט נאט, באשמוצט זייער רעליגיע מיט די מיאוס'טע אויסדרוקן און אגב אריינגעשריבן בוכשטעבלאך מיין אויס־דרוק.

אז איך האב זיך דערוואוסט וועגן דעם, האב איך גלייך פארשטאנען, אז אויף מיר רוקט זיך אן א נייער שווארצער וואלקן וואס טראגט פאר מיר דעם גרעסטן אומ־גליק, עפעס א שפילכעלע, זיך פארטשעפען מיט זייער רעליגיע, און ווער וויים מיט וואס דאס אלעס וועט זיך נאך ענדיקן. און איך מיט מיין פרוי האבן באשלאסן, אז איין מאל פאר אלע מאל, יהיה מה שיהיה, איך אליין זאל אוועקגיין צום גלח, פרואוון מיט תחנונים, בעטן, ווירקן אויף אים, ער זאל אפשטעלן זיין בלוטיקע העצע אויף מיר, כאטש עס איז מיר געווען זייער שווער ווי דער טויט, צו גיין פאלן צו די פיס פון מיין בלוטיקן שונא. נאר וואס טוט ניט א מענש ווען ער טרינקט זיך.

אז איך בין ארויפגעקומען צו אים, האט מען מיך ניט צוגעלאזן צו אים, מען האט נאך אנגערייצט אויף מיר די הינט. איך האב געפרואווט ריידן מיט דער גלח'טע, איז זי ארויס מיט א לשון: — דו, בלוט־צאפער, הרג'עסט אונזערע קריסטן, לעס־טערסט אונזער נאט. לאכסט אפ פון אונ־זערע יום־טובים. און דו ווילסט נאך א ראנק דערפאר! דו זאלסט וויסן זיין, מיאוס'ער זשיד, אז אויף דיר הענגט א שווערער סוד: פאר טראכימען, וואס דו האסט געגאפט זיין בלוט, און פאר דיין באליידיקן אונזער רעליגיע. ווארט, דו וועסט שוין פאר אלעס באצאלן!

ס'איז מיר געווארן פינסטער אין די אויגן אז איך האב קוים די טיר געפונען, און זיך אוועקגעשלעפט אהיים אבל וחפלי ראש.

דער גלח, נאכ'ן אפשיקן די מסירות אין דער גובערניע אריין, האט זיך געגומען רעכט צו דער אגיטאציע, און ס'איז דער־נאנגען אזוי ווייט, אז איינמאל אין מיט'ן נאכט זיינען צוגעקומען צו מיין הויז א מחנה שקצים, און מיט שטיינער אויסגע־שלאגן די פענסטער פון מיין הויז. זיי האב־בען געוואלט מיט גוואלד זיך אריינרייסן אין הויז, אבער איך בין געשטאנען מיט'ן רעוואלווער אין האנט, און זיי ניט אריינ־געלאזט, יענע שרעקלאכע נאכט פון אנ־פאל, האט מיר שפעטער געקאסט דאס לע־בען פון מיינע צוויי טייערע קינדער: א דרעצעמבער נאכט: די קינדער זיינען גע־שלאפן ביי אפענע אויסגעהאקטע פענ־סטער, זיי האבן זיך גוט פארקילט און גלייך געקראגן מארך־ענטצינדונג: א מיידל פון 12 יאר איז אין ניכן געשטארבן, און אינגל פון פינף יאר איז געבליבן לעבן, אבער מיט אן אייביקן פעלער: טויב ווי א וואנט. (ער געפינט זיך איצט אין וואר־שיינגטאן אלס אן עדיטאר פון אן אנגלישער צייטונג).

איך האב זיך שוין געהאט אביסל באר־ואיקט. מיין פריינט'ס צרה איז געווארן צערבן, הוטניק, הגם ער איז געווען נאך קריטיש, דאך האט מיר מיין דאקטאר גע־נעבן האפענונגען, אז ער וועט זיך אפשר אויסדרייען פון געפאר. איך האב שוין גע־עפנט מיין קראם, און שטיי מיר שוין אבי־סעל רואיקער, דארף מיר נאט צושיקן גאר א נייעס אומדערווארטעטן אומגליק:

דעם 6טן דעצעמבער, ערב א גרויסן חגא, לאזט זיך אריין צו מיר אין קראם א גוי א שיכור און בעט אויסבארגן א זעקל מעל. וויסנדיק, אז דער גוי שטייט שוין ביי מיר מיט א גרויסן חוב, וואס איך וועל קיינמאל ניט אויפמאנען, האב איך אים אנטזאגט. דער שיכור האט זיך ניט געאיילט מיט דעם אוועקגיין, זיך אוועקגע־זעצט און געווארט אפשר וועט דער איד בעסער ווערן, דערווייל לאזט זיך אריין מיינער א גוטער באקאנטער קאזאק, סע־מועל פעדערענקא, א קלוגער, אויפגע־קלערטער גוי, ניט קיין גלויביקער, אביסל באפ א שמועס, ווי זיין שטייגער איז גע־ווען.

דער וועטער אין דרויסן איז געווען א מיאוס'ער, ווי ביי ענדע פון הארבסט, א נאסער שניי, קאלט און בלאטיק, און דער פריין איז געווען זייער א שוואכער, פאר־געס איך זיך מעשה שטן, אז דער פרומער שיכור זיצט נאך ביי מיר און רוף זיך אז צו מיין באקאנטן קאזאק: — פעדערענ־קא, וואס איז דאס פאר א . . . . יום טוב ביי אייך, וואס מען לייזט ניט קיין גראשן. (אויף דעם אָרט פון די פינטעלאך איז צור־פעליק אריינגעפאלן פון מויל אזא מיאוס גראבער אויסדרוק, וואס איז ניט דרוק־באר).

מיין שכן, דער שיכור, זעענדיק, אז קיין זעקל מעל וועט ער פארט ניט קריגן האט זיך שטיל אריינגערוקט פון קראם און איז צלייך אוועקגעלאפן צום גלח, אים איבער־געבן דעם גאנצן שמועס. ווען מיין גראבן אויסדרוק דורך וועלכן זייער אמונה און הייליקער יום טוב איז שרעקלאך געלעס־טערט געווארן.

דער גלח, האט מיט שמחה זיך אנגע־כאפט אן דעם עדות, ווי אן אן אבן טוב. זיין פנים האט זיך געשטראלט און מיט נצחון האט ער אויסגעשריען: — העי, מיאוס'ער אידל, איצט ביסטו שוין אויף ריכטיק אין מיינע נעגל. איצט זועל איך זיך שוין מיט דיר אויף דער אמת'ן א שפיל טאן.

ער האט זיך ניט געפוילט, און גלייך אוועקגעשיקט דאנאסן (מסירות) צום סלע־דאוואטעל, צום פראקוראר און אויך צום גובערנאטאר, אז איך, דער איד, מענדל, האב מיאוס באליידיקט זייער צלם, גע־לעסטערט נאט, באשמוצט זייער רעליגיע מיט די מיאוס'טע אויסדרוקן און אגב אריינגעשריבן בוכשטעבלאך מיין אויס־דרוק.

אז איך האב זיך דערוואוסט וועגן דעם, האב איך גלייך פארשטאנען, אז אויף מיר רוקט זיך אן א נייער שווארצער וואלקן וואס טראגט פאר מיר דעם גרעסטן אומ־גליק, עפעס א שפילכעלע, זיך פארטשעפען מיט זייער רעליגיע, און ווער וויים מיט וואס דאס אלעס וועט זיך נאך ענדיקן. און איך מיט מיין פרוי האבן באשלאסן, אז איין מאל פאר אלע מאל, יהיה מה שיהיה, איך אליין זאל אוועקגיין צום גלח, פרואוון מיט תחנונים, בעטן, ווירקן אויף אים, ער זאל אפשטעלן זיין בלוטיקע העצע אויף מיר, כאטש עס איז מיר געווען זייער שווער ווי דער טויט, צו גיין פאלן צו די פיס פון מיין בלוטיקן שונא. נאר וואס טוט ניט א מענש ווען ער טרינקט זיך.

אז איך בין ארויפגעקומען צו אים, האט מען מיך ניט צוגעלאזן צו אים, מען האט נאך אנגערייצט אויף מיר די הינט. איך האב געפרואווט ריידן מיט דער גלח'טע, איז זי ארויס מיט א לשון: — דו, בלוט־צאפער, הרג'עסט אונזערע קריסטן, לעס־טערסט אונזער נאט. לאכסט אפ פון אונ־זערע יום־טובים. און דו ווילסט נאך א ראנק דערפאר! דו זאלסט וויסן זיין, מיאוס'ער זשיד, אז אויף דיר הענגט א שווערער סוד: פאר טראכימען, וואס דו האסט געגאפט זיין בלוט, און פאר דיין באליידיקן אונזער רעליגיע. ווארט, דו וועסט שוין פאר אלעס באצאלן!

ס'איז מיר געווארן פינסטער אין די אויגן אז איך האב קוים די טיר געפונען, און זיך אוועקגעשלעפט אהיים אבל וחפלי ראש.

דער גלח, נאכ'ן אפשיקן די מסירות אין דער גובערניע אריין, האט זיך געגומען רעכט צו דער אגיטאציע, און ס'איז דער־נאנגען אזוי ווייט, אז איינמאל אין מיט'ן נאכט זיינען צוגעקומען צו מיין הויז א מחנה שקצים, און מיט שטיינער אויסגע־שלאגן די פענסטער פון מיין הויז. זיי האב־בען געוואלט מיט גוואלד זיך אריינרייסן אין הויז, אבער איך בין געשטאנען מיט'ן רעוואלווער אין האנט, און זיי ניט אריינ־געלאזט, יענע שרעקלאכע נאכט פון אנ־פאל, האט מיר שפעטער געקאסט דאס לע־בען פון מיינע צוויי טייערע קינדער: א דרעצעמבער נאכט: די קינדער זיינען גע־שלאפן ביי אפענע אויסגעהאקטע פענ־

די זיבן עלטערס פון א פרוי

1. א בייבי.
2. א קליינע מיידעלע.
3. א כלה־מיידל.
4. א יונגע פרוי.
5. א יונגע פרוי.
6. א יונגע פרוי.
7. א יונגע פרוי . . .

פראָגרעסיווער אידישער ביזנעסמאן

PERLMAN'S QUALITY BAKERY P.Q.B. 20 SELKIRK AVE. PHONE 54 244

PERLMAN'S QUALITY BAKERY

Oct. 28, 1930.

The Israelite Press Ltd.,
Winnipeg, Man.

Dear Sir:

We are taking this opportunity to express our entire satisfaction with the results we have obtained by